

G‘ARB ADABIYOTIDA JEYN OSTIN IJODI

Tosheva Mamlakat Rustamovna

Mustaqil tadqiqotchi

E-mail: mamlakattosheva7@gmail.comDOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.21932580>

Annotatsiya. Ushbu maqolada XIX asr ingliz adabiyotining yorqin vakili, jahon romanchilik maktabining yetakchi namoyandalardan biri Jeyn Ostin hayoti va uning boy ijodiy merosi keng ko‘lamda tahlil qilinadi. Adibaning asarlarida aks etgan ijtimoiy-psixologik muammolar, davr tabaqalanishi, ayollar huquqlari va oila institutining badiiy talqini uning asosiy romanlari misolida ochib berilgan. Ostin ijodining o‘ziga xos xususiyatlari, xususan, nozik yumor, satira, ichki dramatism va realistik tasvir mahorati adabiyotshunoslik nuqtai nazaridan yoritilgan.

Kalit so‘zlar: Jeyn Ostin, ingliz adabiyoti, realizm, romanchilik, satira, ijtimoiy tahlil, ayollar timsoli, oilaviy munosabatlar.

Аннотация. В данной статье всесторонне анализируются жизнь и творческое наследие Джейн Остин, яркой представительницы английской литературы XIX века и одного из ведущих мастеров мирового романа. На примере её ключевых произведений раскрываются социально-психологические проблемы, классовое расслоение, права женщин и художественная интерпретация института семьи. С литературоведческой точки зрения освещаются отличительные особенности творчества Остин, в частности, тонкий юмор, сатира, внутренний драматизм и мастерство реалистического изображения.

Ключевые слова: Джейн Остин, английская литература, реализм, роман, сатира, социальный анализ, женские образы, семейные отношения.

Abstract. This article provides a comprehensive analysis of the life and literary heritage of Jane Austen, a prominent figure in 19th-century English literature and one of the leading representatives of the world novelistic tradition. Through her major novels, the socio-psychological issues, class divisions, women's rights, and the artistic interpretation of the institution of family reflected in her works are explored. The distinctive characteristics of Austen's writing, particularly her subtle humor, satire, internal dynamism, and realistic depiction skills, are highlighted from a literary perspective.

Keywords: Jane Austen, English literature, realism, novel writing, satire, social analysis, female characters, family relations.

Jeyn Ostin (Jane Austen) XIX asr jahon adabiyoti xazinasini o‘zining betakror asarlari bilan boyitgan, ingliz realistik romanchilik maktabining tamal toshini qo‘ygan buyuk adibalardan biridir. U 1775-yil 16-dekabrda Xempshir grafligining Stiventon qishlog‘ida, parish ruhanisi oilasida dunyoga keldi. Ostin yashagan davr Yevropada, xususan, Buyuk Britaniyada ulkan ijtimoiy-siyosiy evrilishlar, Napoleon urushlari, sanoat to‘ntarishi va romantizm oqimining gullab-yashnagan pallasiga to‘g‘ri keladi. Biroq, uning ijodiy yo‘nalishi o‘sha davrdagi keng tarqalgan hayosiz sarguzashtlar yoki bo‘rttirilgan romantik hissiyotlardan yiroq bo‘lib, ko‘proq kundalik hayot haqiqatlari, inson xarakteri va jamiyat qatlamlari o‘rtasidagi nozik munosabatlarni aks ettirishga qaratildi. Oilada sakkiz farzandning biri bo‘lgan Jeyn, o‘zining to‘ng‘ich opasi Kassandra bilan juda yaqin bo‘lib, uning hayoti va ijodiy izlanishlarida oilaviy muhit eng muhim poydevor vazifasini o‘tadi. Uning otasi keng dunyoqarashga ega bo‘lgan ziyoli inson sifatida qizlarining ta‘lim olishiga va kitob mutolaasiga alohida e‘tibor qaratgan bo‘lib, bu Jeynning yoshligidanoq badiiy didining shakllanishiga kuchli turtki berdi.

Adibaning dastlabki ijodiy namunalari o‘smirlik davridanoq boshlangan bo‘lib, keyinchalik ular adabiyotshunoslikda “Juvenilia” (Yoshlik asarlari) nomi ostida jamlangan. Bu asarlarda yosh qizaloqning o‘tkir zehnliligi, hayjaviy sifatidagi tabiati, o‘sha davr urf bo‘lgan sentimental va gotik romanlarga nisbatan parodiya qilish qobiliyati yaqqol namoyon bo‘ladi. Ostin ijodining yetuklik davri uning eng sara asarlari dunyoga kelishi bilan xarakterlanadi. Uning birinchi nashr etilgan asari “Andisha va andishasizlik” (Sense and Sensibility, 1811) romani bo‘lib, unda Elinor va Marianna ismli opa-singillarning qarama-qarshi xarakterlari orqali hissiyot va aql, his-tuyg‘u va reallik o‘rtasidagi doimiy kurash tasvirlangan. Bu asar orqali yozuvchi inson hayotida muvozanat naqadar muhimligini, faqatgina ko‘r-ko‘rona hissiyotlarga berilish yoki haddan tashqari sovuqqon hisob-kitob bilan yashash baxtsizlikka yetaklashi mumkinligini badiiy jihatdan isbotlab berdi. Muallif jamiyatning qat‘iy qoliplari ichida yashashga majbur bo‘lgan

ayollarning moddiy va ma'naviy qiyinchiliklarini haqqoniy tasvirlash orqali realistik adabiyotning go'zal namunasini yaratdi.

Jeyn Ostin ijodining cho'qqisi va jahon adabiyoti tarixidagi eng mashhur asarlardan biri, shubhasiz, “Mag'rurlik va andisha” (Pride and Prejudice, 1813) romanidir. Ushbu asar dastlab “Birinci taassurotlar” deb nomlangan bo'lib, unda bosh qahramonlar Elizabet Bennet va burstsuyer janob Darsi o'rtasidagi munosabatlar dinamikasi orqali jamiyatdagi ijtimoiy tabaqalanish, takabburlik va yanglish xulosalar mavzusi yoritiladi. Elizabet obrazi adabiyot tarixidagi eng jonli, mustaqil fikrli va jozibador ayol qahramonlardan biri hisoblanadi. Ostin ushbu romanda ijtimoiy kelib chiqishi turlicha bo'lgan insonlarning o'zaro tushunishga erishish yo'lidagi psixologik to'siqlarni nozik psixologizm va o'tkir ironiya bilan ochib beradi. Roman mutolaasi davomida kitobxon nafaqat ikki yoshning segi qissasiga, balki o'sha davr ingliz provinsial hayotining mukammal chizilgan ijtimoiy panoramasiga ham guvoh bo'ladi. Yozuvchining satirik tili, dialoglarni qurish mahorati va xarakterlar psixologiyasini chuqur his qilishi asarning asrlar osha o'z qiymatini yo'qotmay kelishini ta'minladi.

Yozuvchining keyingi yirik asarlari qatoriga “Mensfild parki” (Mansfield Park, 1814) va “Emma” (Emma, 1815) romanlarini kiritish mumkin. “Mensfild parki” adibaning boshqa asarlariga qaraganda birmuncha jiddiyoq va axloqiy muammolarga boy bo'lib, unda tarbiya, vijdon erkinligi va ijtimoiy mavqe kabi masalalar bosh qahramon Fanni Prays hayoti orqali ko'rsatib beriladi. “Emma” romanida esa Ostin o'ziga to'q, biroz xudbin, ammo samimiy qiz Emma Vudxaus obrazini yaratadi. Emma atrofdagilarning taqdirini hal qilish, ularni nikohlash ishlariga aralashishni yaxshi ko'radi, biroq bu jarayonda o'zining shaxsiy his-tuyg'ulari va hayot haqiqatlarini anglab yetishda ko'plab xatolarga yo'l qo'yadi. Ushbu asar o'zining psixologik mukammalligi va komik vaziyatlarni tasvirlash mahorati bilan ajralib turadi. Adiba ushbu asarlarida inson tabiati doim ham mukammal emasligini, uning shakllanishida muhit va tarbiyaning roli beqiyos ekanligini ta'kidlaydi.

Jeyn Ostin hayotining so'nggi yillari og'ir xastalik bilan o'tdi, biroq u ijod qilishdan to'xtamadi. Uning vafotidan so'ng akasi va opasi sa'y-harakati bilan nashr etilgan “Nortenger abbatligi” (Northanger Abbey, 1817) va “Ishonch” (Persuasion, 1817) romanlari uning badiiy merosini yanada boyitdi. “Nortenger abbatligi” romani o'sha davrda ommalashgan daxshatli gotik romanlar ustidan kuluvchi ajoyib parodiya bo'lsa, “Ishonch” uning eng lirik va yetuk falsafiy asari sifatida baholanadi. Unda yoshlikdagi xatolar, yo'qotilgan imkoniyatlar va vaqt sinovidan o'tgan haqiqiy muhabbat mavzusi juda mayin va ta'sirchan ohanglarda tasvirlangan. Ostin asarlarining umumiy xususiyati shundaki, u hech qachon global siyosiy voqealarni, jang maydonlarini yoki buyuk tarixiy shaxslarni tasvirlamagan. U o'zi yaxshi bilgan kichik provinsial shaharchalar hayotini, bir nechta oilalar o'rtasidagi munosabatlarni tasvirlash orqali butun boshli insoniyat jamiyatining universal qonuniyatlarini ochib bera olgan. Uning tili g'oyat boy, aniq, ironiyaga yo'g'rilgan va metaforalardan xali bo'lib, realistik nasrning eng yuqori namunasini tashkil etadi.

Xulosa qilib aytganda, Jeyn Ostin 1817-yil 18-iyulda Vinchester shahrida 41 yoshida vafot etgan bo'lsa-da, u qoldirgan adabiy meros abadiyatga daxldor bo'lib qoldi. O'z davrida asarlari anonim (muallif nomi ko'rsatilmagan holda, shunchaki “Bir xonim tomonidan”) chop etilgan bo'lsa, bugungi kunda uning nomi jahon adabiyotining eng yirik namoyandalari bilan bir qatorda turadi. Ostin ijodi shunchaki ko'ngilochar qissalar emas, balki chuqur ijtimoiy tahlil, ayol shaxsining jamiyatdagi o'rni va erkinligi, axloqiy poklik va insoniy qadr-qimmatni ulug'lovchi buyuk falsafiy asarlardir. Uning romanlari asosida o'nlab badiiy filmlar, seriallar yaratilgan bo'lib, ular hozirgi kunda ham butun dunyo bo'ylab millionlab kitobxonlar va tomoshabinlar qalbidan chuqur joy olib kelmoqda. Adibaning hayoti va ijodini o'rganish, uning asarlaridagi ijtimoiy-psixologik qatlamlarni tahlil qilish zamonaviy adabiyotshunoslikning hamisha dolzarb bo'lib qoladigan yo'nalishlaridan biridir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Austen, Jane. *Pride and Prejudice*. - London: T. Egerton, 1813. (and modern editions).
2. Southam, B. C. *Jane Austen: The Critical Heritage*. - London: Routledge & Kegan Paul, 1968.
3. Kelly, Gary. *English Fiction of the Romantic Period 1789-1830*. - London: Longman, 1989.
4. Tuite, Clara. *Romantic Austen: Sexual Politics and the Literary Market*. - Cambridge University Press, 2002.
5. Qodirova, M. *G'arb adabiyoti tarixi (XIX asr)*. - Toshkent: Universitet, 2012.
6. Honan, Park. *Jane Austen: Her Life*. - London: Weidenfeld and Nicolson, 1987.